

Schoolvoorbeelden van Onderzoek

*Artikelen en interviews
over onderzoek doen en begeleiden*

Academische Opleidingsschool

Alliantie VO & Notre Dame

ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL

Alliantie Voortgezet Onderwijs voor Nijmegen
en het Land van Maas en Waal

**NOTRE
DAMES
ANGES**

ILS Hogeschool Arnhem Nijmegen en Radboud Universiteit

Colofon

Samenstelling en redactie:

Janneke van der Steen
Lutje Niemantsverdriet
Marlies Jansen

Vormgeving:

Jennie Burgers

Foto omslag:

Marlies Jansen

Drukwerk:

Druk en Zo

Uitgave:

AOS Alliantie VO & Notre Dame, oktober 2011

Contact:

info@alliantievo.nl

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Interview met Corné van Kuijk	6
Interview met Miesje Engels	7
Onderzoeken onderzocht	8
Interview met Annemarie Mientjes	11
Interview met Sanne Knuiman	12
Interview met Paul Groos	13
Woordverwerving bij Grieks	14
Interview met Marjan van de Goor	16
Interview met Ruud Klarus en Janneke van der Steen	17
Interview met Simon Feddema	20
Interview met Jeroen Langenhuizen	21
Interview met Marjolein Schmidt	22
De rol van zelfstandigheid bij determinering	23
Interview met Luuk Gordeijns	26
Interview met Bram Verweij	27
Van ontwerpprincipes tot toetsbeleid	28
Onderzoeksgroepen per school 2011-2012	31
Onderzoeken door LIO's	32

Voorwoord

'Als docenten zelf onderzoek doen blijft het dicht bij de praktijk. De vragen komen direct vanuit het team en de directie en zo levert het onderzoek het meeste op voor de school.' Dit zegt Miesje Engels in een van de bijdragen in deze tweede bundel over onderzoek in de Academische Opleidingsschool Alliantie VO en Notre Dames des Anges. Er staan nog veel meer lezenswaardige gedachten en ervaringen in de diverse interviews en artikelen beschreven. Bijvoorbeeld over het waarom van onderzoek in de opleidingsschool. In de onderzoeksbeleidsplannen van de scholen staat dat we onderzoek doen omdat het de professionaliteit van docenten vergroot en daarmee de kwaliteit van het onderwijs én de kwaliteit van het opleiden van LIO's beter wordt. Dat is mooi gezegd, maar Bram Verweij heeft het ook zelf ervaren: 'Kortom, onderzoek leidt daadwerkelijk tot verandering in de school.' Simon Feddema stelt zelfs dat 'de combinatie van onderzoeker en lesgever noodzakelijk is'. Niet iedereen denkt daar zo over. Marjan van de Goor zegt in haar bijdrage: 'Ik vind niet dat alle docenten onderzoek zouden moeten doen, maar wel dat op alle scholen door docenten onderzoek gedaan moet worden.' Al met al: het denken over onderzoek in de school is goed op gang gekomen, zo blijkt. En dat is maar goed ook.

Wat we in de beleidsplannen ook lezen, is dat onderzoek doen niet alleen ruimte geeft voor schoolontwikkeling, maar ook voor de persoonlijke ontwikkeling van docenten. Maar dat kost tijd en vraagt ruimte. Of zoals Paul Groos het zegt: 'Voor onderzoek heb je rust nodig.' En biedt in de woorden van Corné van Kuijk verrijking, ook al

is het 'naast je gewone werk best druk'. Om die reden denk ik: waarom zouden we de ruimte voor bijscholing niet vaker gebruiken voor onderzoek doen? Onderzoek als ruimte om te leren.

Ik wil ook nog even speciale aandacht vragen voor het LIO-onderzoek in de Academische Opleidingsschool. De opleidingsschool beoogt de kwaliteit van het werkplek leren van stagiaires en LIO's te verbeteren. Onderzoek maakt een steeds belangrijker deel uit van de lerarenopleiding en krijgt bijgevolg ook een duidelijker plek in de praktijk van de student. Uit de gesprekken met Sanne Knuiman, Jeroen Langenhuizen en Luuk Gordeijns blijkt dat de combinatie van onderzoek en lesgeven niet gemakkelijk is, soms zelfs zwaar. Maar uit de resultaten die zij met hun onderzoek boekten, blijken ze tegelijkertijd én hun eigen leraarcompetenties én veelal de school een goede dienst te hebben bewezen.

Waar onderzoek over ging en gaat, wat goede onderwerpen en thema's zijn? Lees deze bundel en u zult concluderen dat het over alles kan gaan waar we het onderwijs beter en aantrekkelijker mee kunnen maken. Onderzoek kan gaan over de vraag of klassikaal lezen een goede vorm voor literatuuronderwijs is, of er andere, betere manieren zijn van grammatica onderwijzen, of de aansluiting tussen onderbouw en bovenbouw beter kan. De vraag kan zijn wat een leerling van wat er bij Grieks en Latijn is geleerd meeneemt naar andere vakken, of bovenbouwleerlingen slechter kunnen rekenen dan brugklassers, wat de leerbeleving en leerwinst van ict-gebruik in de les is,

of wat de rol van zelfstandigheid bij de determinatie van leerlingen in dakpanklassen is. Onderzocht kan worden wat de effecten zijn van een positieve benadering van zorgleerlingen en wat de samenhang is tussen samenwerkend leren en het motiveren voor het lezen van literatuur. En dat zijn dan alleen nog maar de onderwerpen die in deze bundel aan bod komen. In totaal zijn er de afgelopen twee jaar al heel wat grotere en kleinere onderzoeken gedaan, op onze scholen.

Deze bundel biedt een mooi overzicht van de ontwikkeling van het onderzoek in de Academische Opleidingsschool Alliantie VO en Notre Dame. Laten we hopen dat deze ontwikkeling niet in de kiem gesmoord wordt door bezuinigingen die we in het onderwijs toch al genoeg te verstouwen hebben. Aan de makers van deze bundel zal het niet liggen. De complimenten gaan uit naar alle geïnterviewden en naar Luutje Niemantsverdriet, die de interviews afnam en de bundel samenstelde, samen met Janneke van der Steen, die de Expertisegroep Onderzoek coördineert, en Marlies Jansen, die met deze bundel een tastbaar bewijs heeft gekregen dat het haar als projectleider van de opleidingsschool toch maar mooi is gelukt om de Academische Opleidingsschool Alliantie VO en Notre Dames des Anges blijvend op de kaart te zetten.

*Dr. Ruud Klarus,
Lector Faculteit Educatie HAN
en Voorzitter Expertisegroep Onderzoek*

Jolanda van den Broek en Paulien Sigmans hebben op het Citadel College de onderzoeksvaardigheden van leerlingen onderzocht, zie artikel op pagina 8.

Naam: **Corné van Kuijk**
School: **SSgN**
Functie: **Docent Frans, coördinator onderzoeksgroep**
Onderzoek: **Gebruik van studiewijzers**
Informatie: **corne.van.kuijk@ssgn.nl**

‘Onderzoek is een reflectiemiddel’

‘Je moet een onderzoek niet te groot maken,’ vindt Corné van Kuijk, docent Frans aan de SSgN. ‘Zie het als een reflectiemiddel dat je kunt inzetten om jezelf te verbeteren. Als je merkt dat je ergens al een paar jaar tegenaan loopt, kun je blijven doormodderen, maar je kunt ook zeggen: wat is er aan de hand, wat is het probleem en wat zijn mogelijke oplossingen?’

Corné van Kuijk is een van de twee algemeen begeleiders (ABS'en) van de SSgN en hij heeft onder andere de zorg voor de onderzoeksbegeleiding op zich genomen. Vorig jaar heeft hij de cursus ‘Onderzoeksvaardigheden’ gedaan en nu volgt hij de cursus ‘Begeleiden van onderzoek’. ‘Ik heb tijdens de eerste cursus zelf een klein onderzoek gedaan, niet zozeer om het onderwerp, als wel om een keer hetzelfde traject te doorlopen als de LIO's. Toen heb ik zelf ook geworsteld met het theoretisch kader en alle andere aspecten die je tegenkomt.’ Zijn onderzoek naar het gebruik van spoorboekjes en studiewijzers in de tweede klassen voor het vak Frans was nuttig. ‘Ik kijk nu anders aan tegen die spoorboekjes: meer naar wat er in moet voor leerlingen en vooral naar wat eruit kan. Ze moeten kort, duidelijk en overzichtelijk zijn. Het bleek dat een aantal docenten ze in aangepaste vorm gebruikte als planning voor zichzelf. Maar het moet een uitdaging zijn voor leerlingen om ermee te gaan werken. Voor mij was het de eerste keer dat ik echt onderzoek deed. Naast mijn normale baan best druk, maar zeer verrijkend.’

De school promoot een onderzoekende houding in alle geledingen: bij leerlingen, docenten en LIO's. Corné: ‘Onderzoek is een steeds belangrijker rol gaan spelen op onze school. Het zou voor elke docent goed zijn om de eigen lespraktijk te onderzoeken, ter verbetering, bewustwording en reflectie. Je wordt er zelf beter van en daardoor ook je leerlingen. In die zin vind ik onderzoek echt iets toevoegen aan het docentschap. Dat betekent niet dat je ieder jaar onderzoek moet doen, maar wel eens in de zoveel tijd.’

Naam: **Miesje Engels**
School: **Citadel College**
Functie: **Docent Geschiedenis**
Onderzoek: **Onderzoeksvaardigheden van leerlingen**
Informatie: **m.engels@citadelcollege.nl of p.sigmans@citadelcollege.nl**

‘Zelf lesmateriaal ontwikkelen’

Miesje Engels geeft nog niet zo lang les en was nog maar net van de universiteit toen ze in de onderzoeksgroep werd opgenomen en met een eigen onderzoek begon. ‘Ik heb daardoor niet veel moeite met het schakelen tussen die twee bezigheden, in tegenstelling tot sommigen die er echt aan moeten wennen om lesgeven en onderzoek te combineren.’

Miesje is docente geschiedenis aan het Citadel College en werkte mee aan het staartje van het onderzoek ‘Onderzoeken onderzocht’, dat op pagina 8 in deze bundel staat beschreven. Daarnaast zet ze in het verlengde daarvan een eigen onderzoek op, betreffende een andere opzet van het vak ‘Onderzoek en Ontwerp’ voor havo- en vwo-leerlingen. Dat vak is geëvalueerd en krijgt een nieuwe inrichting in de vorm van masterclasses, waarbij verschillende vakken samenwerken: Art, World en Science. Miesje gaat hierbij adviseren over een doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden van klas 1 tot en met 3. ‘Vooral de vaardigheden die voor iedereen hetzelfde zijn, dus niet vakinhoudelijk. Wanneer moeten leerlingen aan welke eisen voldoen bijvoorbeeld wat betreft het ontwerpen van een onderzoek, wat betreft bronanalyse.’ Daarnaast geeft ze ook onderzoeksvaardigheden in de brugklas. De masterclasses waren ten tijde van dit interview nog niet opgestart, maar Miesje merkt dat ze door het vele nadenken over onderzoek in haar lessen bepaalde vaardigheden al met meer nadruk uitlegt. Meer expliciet dan impliciet. Ook op deze manier resulteert onderzoek doen in betere lessen.

Miesje vindt het heel goed dat docenten naast hun lessen ook onderzoek doen. ‘Daardoor blijft het onderzoek dicht bij de praktijk. Ik vind het bijvoorbeeld belangrijk om zelf lesmateriaal te ontwikkelen, omdat dat je de gelegenheid geeft daar eens heel goed naar te kijken.’

Ze zal als docent altijd wel onderzoek blijven doen, denkt ze. ‘Ik wil bewust mezelf blijven ontwikkelen. Het mooie van onderzoek doen op school is bovendien dat binnen het team wordt geïnventariseerd welke onderwerpen onderzocht kunnen worden. De onderzoeksvragen komen dus direct vanuit het team en ook vanuit de directie. Dat zorgt ervoor dat een onderzoek het meeste oplevert voor de school.’

Onderzoeken onderzocht

Lessen Onderzoek & Ontwerp op het Citadel College onder de loep

De onderzoeksgroep van het Citadel College heeft onderzoek gedaan naar de effectiviteit van de lessen Onderzoek & Ontwerp (O&O). In dit vak leren leerlingen hoe ze onderzoek moeten doen en hoe ze dat moeten ontwerpen. De onderzoekers hebben vooral gekeken naar de vaardigheid van leerlingen om deelvragen te kiezen die passen bij een gekozen hoofdvraag. Alle leerlingen uit de brugklassen t/h/v hebben om die reden in de loop van het jaar drie keer een vragenlijst ingevuld, waarbij het erom ging goede deelvragen te kiezen. De resultaten laten zien dat ze steeds beter in staat zijn correcte deelvragen te kiezen en criteria daarvoor te benoemen, wat betekent dat zij beter kunnen beargumenteren waarom deelvragen bij een bepaalde hoofdvraag goed zijn.

Aanleiding

Bij de oprichting van het Citadel College in 2007 zijn vervolgoopleidingen (mbo, hbo en universiteit) in de omgeving betrokken geweest. Deze instituten lieten weten behoefte te hebben aan studenten die over een flinke basis aan onderzoeksvaardigheden beschikken. Zo kwam het vak 'Onderzoek & Ontwerp' - verder afgekort als O&O - op het lesrooster van de twee brugklassen waarmee gestart werd.

De mentoren werden verantwoordelijk voor de invulling en het geven van dit vak. Dat was vooralsnog niet eenvoudig: er was geen programma of methode voorhanden. Daardoor was voor docenten noch voor leerlingen duidelijk wat precies de bedoeling was tijdens de lessen O&O. Na overleg met de directie werd besloten om de vaardigheden onderzoek doen en ontwerpen centraal te stellen.

De onderzoeksvragen

De onderzoeksgroep startte met de cursus 'Onderzoeksvaardigheden' van Henk Delger van ILS HAN. De eerste onderzoeksactiviteit was het zoeken naar een geschikte ontwerpmethodologie voor lesmateriaal. We kwamen uit bij het zogeheten POCO-model van Ankoné en Dinsbach (2000), dat vooral iets zegt over de mate van sturing door docenten bij praktische opdrachten.

Het POCO-model hanteert hierin zes verschillende fases, die in onderstaand schema kort weergegeven worden:

Fase	Uitleg
1. De docent bepaalt	De docent bepaalt wat er gebeurt zonder inzicht te geven in de wijze waarop zijn beslissing tot stand is gekomen.
2. De docent geeft voorbeelden	De docent doet voor hoe een (deel van de) opdracht uitgevoerd moet worden. Hij zegt wat hij doet en legt zijn strategie uit.
3. De docent geeft opties	De docent geeft opties en leerlingen maken daaruit een beargumenteerde keuze.
4. De docent geeft suggesties	De docent geeft suggesties en laat leerlingen ook alternatieven aandragen. De leerling maakt vervolgens een beargumenteerde keuze.
5. De docent geeft criteria	De docent stelt de eisen aan de opdracht. Leerlingen laten zien aan waarom ze aan deze eisen voldoen.

Figuur 1: POCO-model in het kort (Ankoné en Dinsbach, 2000)¹.

Eigenlijk wilden we weten of we met onze lessen O&O bereiken dat leerlingen beter onderzoek zouden doen. Maar het meten van alle fases van onderzoek doen zou een te groot onderzoek worden. Het aspect van deelvragen bij een hoofdvraag is een cruciale fase in het doen van onderzoek. Ook de leerlingen ervoeren dit als erg complex, was onze ervaring. Daarom besloten we ons in het onderzoek op deze fase te richten. We hadden bovendien de indruk dat die redelijk meetbaar te maken zou zijn. Zo kwamen we tot de volgende hoofdvraag:

Als we de lessen O&O ontwerpen volgens het POCO-model, in hoeverre kunnen de leerlingen uit klas 1 (t/h/v) in stap 3 (Docent geeft opties) zelf beargumenteerde keuzes maken op basis van de gegeven criteria (in de uitleg) van de docent in stap 2 (Docent geeft voorbeelden), als het gaat om het maken van deelvragen?

¹Vrij naar: Michels, B (2006)

Methode

Het onderzoek vond plaats in het schooljaar 2009-2010 in drie brugklassen (een klas t/h en twee klassen h/v) met in totaal 61 leerlingen en hun mentoren. Er was een keuzelijst opgesteld met een hoofdvraag en twintig deelvragen, waarvan de kwaliteit vooraf is getoetst aan de hand van vijf criteria. Die criteria waren:

- Criterium 1:	De deelvraag is noodzakelijk voor het beantwoorden van de hoofdvraag
- Criterium 2:	De deelvraag is eenduidig
- Criterium 3:	De deelvraag is een open vraag
- Criterium 4:	De deelvraag is uitvoerbaar
- Criterium 5:	De deelvraag levert voldoende informatie op

Figuur 2: Gehanteerde criteria voor deelvragen.

Van de twintig deelvragen voldeden zes deelvragen aan alle criteria en de overige slechts aan drie of minder. Hiermee konden we achterhalen in hoeverre de onderzoekslessen in de drie verschillende klassen invloed hadden op het vermogen van leerlingen om betere deelvragen bij een gegeven hoofdvraag te kiezen.

De keuzelijsten zijn op kritieke punten in het jaar afgenomen. We hebben de nulmeting gedaan nadat de brugklasleerlingen hun eerste onderzoek hadden gedaan. Daarin geeft de docent de hoofd- en deelvragen (Fase 1 POCO). We hebben voor de tweede keer gemeten na het tweede onderzoek (54 leerlingen), waarin de docent bepaalt en zijn keuzes beargumenteert (Fase 2 POCO). De docent geeft hoofd- en deelvragen en bespreekt deze uitgebreid. Hij laat zien wat criteria zijn van een goede hoofdvraag en goede deelvragen. De derde meting is aan het einde van het schooljaar afgenomen (59 leerlingen), na het derde en vierde onderzoek, waarbij de docent opties geeft (Fase 3 POCO). De docent geeft diverse hoofdvragen en verschillende

deelvragen. De leerlingen kiezen met welke hoofdvraag en deelvragen zij aan de slag willen gaan. Zij geven de docent argumenten voor hun keuze. Het onderzoek bestond uit verschillende componenten. De leerlingen hebben drie keer eenzelfde keuzelijst ingevuld waarin een hoofdvraag werd gegeven met daarbij twintig mogelijke deelvragen. Ze moesten bij deze hoofdvraag vier deelvragen kiezen uit de set van twintig. De hoofdvraag en deelvragen waren steeds dezelfde. De leerlingen kregen geen feedback, zodat zij niet wisten of ze de juiste deelvragen hadden gekozen. Ook moesten ze hun keuze beargumenteren. Als ze daarbij een van de genoemde criteria noemden, verkleinde dat de gokkans enigszins. Zo kregen we ook inzicht in de gedachtegang van de betreffende leerling. De drie brugklassen kregen de lessen O&O van drie docenten, maar wel met dezelfde instructies. De onderzoekers hebben deze instructielessen geobserveerd.

Resultaten

Zoals gezegd kunnen de leerlingen steeds vier deelvragen kiezen uit twintig deelvragen bij een bepaalde hoofdvraag, waarvan er zes goed zijn en veertien fout. Hier is over de drie metingen een verbetering te zien. Het aantal leerlingen dat nul deelvragen goed heeft, neemt elke meting af van 16,4 procent (tien leerlingen van de 61) naar 5,6 procent (drie leerlingen van de 54) en uiteindelijk 3,4 procent (twee leerlingen van de 59) bij de derde meting. In het algemeen kiest een stijgend percentage leerlingen goede deelvragen. Als we twee, drie en vier goed gekozen deelvragen bij elkaar optellen, komt er bij de nulmeting 63,9 procent (39 leerlingen van de 61) uit, bij meting twee 68,5 procent (37 leerlingen van de 54) en bij meting drie 78 procent (46 leerlingen van de 59). Vergelijken we meting één met meting drie, dan zien we dat 37,3 procent (22 leerlingen van de 59) bij meting drie meer gekozen deelvragen goed heeft dan bij meting één, 42,4 procent (25 leerlingen van de 59) heeft evenveel deelvragen goed en 20,3 procent (twaalf leerlingen van de 59) heeft bij de laatste meting minder deelvragen goed dan bij de eerste meting.

Het tweede onderdeel van elke meting bestaat uit het noemen van redenen bij de gekozen deelvragen. Gedurende het jaar noemen de leerlingen meer geleerde criteria bij de keuze van de deelvragen. Opvallend is ook hier dat het percentage leerlingen dat nul criteria noemt, afneemt van 19,7 procent (twaalf leerlingen van de 61) naar 13 procent (zeven leerlingen van de 54) en uiteindelijk 6,8 procent (vier leerlingen van de 59) bij de derde meting. Als we drie, vier en vijf genoemde criteria samennemen, komt er bij de nulmeting 31,2 procent (negentien leerlingen van de 61) uit, bij meting twee 48,2 procent (26 leerlingen van de 54) en bij meting drie 52,6 procent (31 leerlingen van de 59).

In het algemeen kiezen steeds meer leerlingen goede deelvragen

Ook is gekeken welke criteria genoemd worden bij de gekozen deelvragen. Daarbij valt op dat leerlingen steeds vaker criterium één noemen: 'de deelvraag is noodzakelijk voor het beantwoorden van de hoofdvraag'. Bij de eerste meting noemden ze dat nog twaalf keer, bij de tweede veertien keer en bij de derde meting 44 keer. Iets vergelijkbaars laat criterium vijf zien: 'de deelvraag levert voldoende informatie op'. In de eerste meting wordt dit criterium niet genoemd, tijdens de tweede meting drie keer en bij de derde meting 28 keer. Een mogelijke verklaring voor de piek bij criteria één en vijf zou kunnen zijn dat deze zinsneden duidelijker zijn voor leerlingen in de eerste klas. Begrippen als 'eenduidig', 'uitvoerbaar' en 'open vragen', die genoemd worden in de andere criteria, zijn voor hen mogelijk te abstract. Bij een vergelijking tussen de t/h-klas en de h/v-klassen, tussen jongens en meisjes, tussen leerlingen die een extra onderzoeksprogramma (Universum Programma) volgen en leerlingen die dat niet volgen, zijn geen opmerkelijke verschillen in resultaten waargenomen.

Conclusie en discussie

We hebben onderzocht wat het onderwijsaanbod van het Citadel College op het gebied van onderzoek doen oplevert. Meer concreet is onderzocht in hoeverre leerlingen in de brugklas in de loop van het jaar beter leren deelvragen bij een hoofdvraag te kiezen en deze keuze correct te beargumenteren. Onze conclusie is dat er een kleine verbetering zichtbaar is. Deze verschuiving in de goede richting is mogelijk te verklaren door de uitleg van de docent in fase twee en drie van het POCO-model. In fase twee doet de docent voor hoe hij zelf onderzoek doet en legt hij zijn strategie uit en in fase drie biedt de docent verschillende opties aan, waaruit de leerling kiest. Vooral vanaf meting twee noemen leerlingen ook meer criteria voor hun keuzes. Mogelijk is de metakennis over het formuleren en dus ook kiezen van deelvragen bij een hoofdvraag bij een groot deel van de leerling blijven hangen. Vooral het criterium 'de deelvraag is noodzakelijk voor het beantwoorden van de hoofdvraag' wordt ineens veel meer genoemd dan eerst. Wellicht is dit gegeven voor leerlingen van twaalf/dertien jaar begrijpelijk en zijn de andere criteria nog te vaag voor hen.

In het algemeen kan gezegd worden dat dit onderzoek onze initiële vraag natuurlijk maar ten dele heeft beantwoord, aangezien we hebben ingezoomd op het kiezen van deelvragen bij een hoofdvraag. Onze uitspraken kunnen dan ook alleen maar in dit licht worden beschouwd. In vervolgonderzoek moet de argumentatie van de leerlingen nader worden bekeken en een vervolgvraag is ook: kunnen leerlingen ook zelf deelvragen formuleren? We hebben binnen het POCO-model nu slechts gekeken naar de eerste drie fases van docentenbegeleiding (docent bepaalt, docent geeft voorbeelden en docent geeft opties). Ook de andere fases (docent geeft suggesties, docent geeft criteria en docent geeft advies) kunnen bij dit onderzoek naar deelvragen betrokken worden. Ook vervolgonderzoek naar de andere fases van onderzoek doen is van belang. Daarbij valt te denken aan onderzoek naar het verwerven en verwerken van informatie, het schrijven van een onderzoeksplan, enzovoorts.

Naam: **Annemarie Mientjes**
School: **Mondial College**
Functie: **Beleidsmedewerker onderwijs en kwaliteitszorg**
Begeleider van: **Sanne Knuiman**
Informatie: **annemarie.mientjes@mondialcollege.nl**

'Die cursussen zijn echt een must'

'Begeleiden van studenten bij onderzoek is niet zomaar een taak, nee, het is heel inspirerend om te zien met wat voor ideeën LIO's komen. Het is leuk om te zien wat ze kunnen, ze aan te moedigen als ze even in een impasse zitten en dan te zien dat het weer met een vaart vooruit gaat. Ik heb ook wel een enthousiaste student, dat wordt echt een docent met een onderzoekende houding.'

Annemarie Mientjes is onderwijskundige en beleidsmedewerker onderwijs en kwaliteitszorg op het Mondial College en in dat kader lid van de onderzoeksgroep op school. De student die zij begeleidt is Sanne Knuiman, die op pagina 14 van deze bundel aan het woord komt.

Annemarie volgt de docentencursussen 'Onderzoeksvaardigheden' en 'Begeleiden van onderzoek' bij de HAN uit belangstelling voor onderzoek en ook om zelf eens een LIO te begeleiden en te ervaren waar docentenbegeleiders tegenaan lopen. Ze is laaiend enthousiast over de cursussen en vindt het een goede zaak dat iedere schoolbegeleider ze gedaan moet hebben voordat hij een student gaat begeleiden. 'Ik heb het idee dat docenten soms gemakkelijk over het begeleiden denken, maar je moet toch zelf ook kennis en vaardigheden in huis hebben. Er zijn docenten die onderzoekservaring hebben, vaak bètagericht, maar LIO's doen praktijkgericht onderzoek en dat is toch heel anders', vindt Annemarie. 'Op de cursus praten we over je visie op begeleiden, over wat je rol is, hoe je afspraken maakt, waar je tegenaan kunt lopen. En wat ik ook hartstikke goed vind, is dat wij casussen bespreken: hoe zou je dat doen, hoe zou je dat oplossen? Dan merk je bijvoorbeeld dat docenten onderzoeksplannen heel verschillend beoordelen. Van de ene docent mogen studenten niet door naar de volgende fase en van de andere weer wel. Ik vind die cursussen echt een must.'

Annemarie heeft gedurende dit jaar een goed beeld gekregen van hoe school en opleiding vorm zouden moeten geven aan het samen begeleiden en beoordelen van LIO-onderzoek: 'Aan het begin van het schooljaar moeten er goede afspraken gemaakt zijn tussen de twee begeleiders; die worden vastgelegd in een begeleidingsplan. Daarin staat wat studenten en begeleiders van elkaar mogen verwachten en waar je elkaar op aan kunt spreken. Dan weten alle partijen waar ze aan toe zijn.'

Naam: **Sanne Knuiman**
 School: **Mondial College**
 Functie: **LIO Biologie**
 Onderzoek: **Effect van ict op leerbeleving en leerwinst**
 Begeleid door: **Annemarie Mientjes**

'Ict klakkeloos inzetten heeft geen zin'

'Het was mijn eerste onderzoek op deze manier. Vraagstelling, hypothese en dan onderzoeken. Het is anders dan de meer vakinhoudelijke onderzoekjes die je als bioloog doet. Je weet wel ongeveer wat je wilt weten, maar stel maar eens de vraag die daarbij hoort, over precies datgene wat je graag wilt weten. Dat vond ik erg moeilijk', zegt Sanne Knuiman, LIO op het Mondial College. Nu, met het schrijven van de conclusies, vindt ze het weer leuk.

Sanne deed in een brugklas vmbo/havo onderzoek naar het effect van ict op de leerbeleving van de leerlingen en de eventuele leerwinst die ze daarmee kunnen halen. 'De leerwinst van het onderwerp dat ik heb getoetst is dertig procent, vergeleken met een andere klas. Maar de leerlingen die daadwerkelijk aan de slag zijn gegaan met ict zijn daar minder positief over dan de controlegroep. Ik denk dat ze andere verwachtingen hadden van ict. Ze kwamen er achter dat ict ook gewoon opdrachten maken is en niet altijd spelletjes'.

De ict-vraag kwam van haar zelf, omdat het onderwijs steeds meer in de richting van leren achter de computer gaat. 'Ik was ook erg nieuwsgierig naar wat er aan bruikbare materialen werd aangeboden en of die ook effect hebben.' De school wilde het volgende schooljaar beginnen met een laptopklas. 'Dus daar had ik mijn aansluiting bij de stageschool.'

Sanne zal haar resultaten presenteren aan de projectgroep van de laptopklas, die ze ook aanbevelingen zal doen wat betreft het ontwikkelen van lessen, gericht op ict-gebruik.

'In de lessen die horen bij het onderzoek heb ik aardig wat tijd en energie gestoken. Ik heb een hele website gebouwd met materialen die ik mijn leerlingen wilde aanbieden. Dat ging niet ten koste van andere lessen, maar je merkt wel dat je daar minder enthousiast voor bent dan voor deze lessen. De resultaten hebben mijn enthousiasme voor ict wel versterkt. Als je kijkt naar leerwinst, dan heeft het echt nut. Maar het moet wel een toegevoegde waarde hebben voor de leerlingen; klakkeloos inzetten heeft geen zin. Daar ben ik me voor mijn eigen praktijk beter bewust van geworden dan ik was.'

Naam: **Paul Groos**
 School: **Stedelijk Gymnasium Nijmegen**
 Functie: **Docent Klassieke Talen**
 Onderzoek: **Woordvererving bij Grieks**
 Informatie: **p.groos@stedelijkgymn nijmegen.nl**

'Voor onderzoek heb je rust nodig'

'Juist gymnasiasten hebben moeite met het "stomme" stampwerk van woordjes', merkte Paul Groos, docent Klassieke Talen aan het Stedelijk Gymnasium. Hij deed onderzoek naar woordvererving bij Grieks en ontwierp volgens de principes van activerend onderwijs een werkvorm die gymnasiumleerlingen op hun intellectuele niveau aanspreekt. Het bleek dat zij met zijn methode de klassieke taal beter koppelden aan hun eigen leefwereld, waardoor ze het vak zinvoller vonden en er meer gemotiveerd voor werden.

'Ik denk dat het goed is dat docenten af en toe onderzoek doen', zegt Paul. 'Het onderwijs is heel hectisch en dan is het goed om even stil te staan en systematisch na te denken over wat je altijd hebt aangenomen. Maar het bleek lastig om lesgeven en onderzoek te combineren. Voor onderzoek heb je rust nodig, moet je op een gegeven moment een halve dag boeken kunnen lezen, een enquête in elkaar kunnen zetten of een interview voorbereiden, of wat dan ook. Die halve dag bleek maar moeilijk te verwezenlijken het afgelopen jaar.' Als een docent onderzoek gaat doen, moet volgens Paul dan ook goed overlegd worden hoe dat kan worden ingepast in zijn totale takenpakket.

Inmiddels is hij al bezig met een volgend onderzoek. Dat gaat over transfer, simpel gezegd over de vraag: wat heeft een leerling aan de kennis die hij bij Grieks en Latijn heeft opgedaan in andere situaties? Gebruikt hij die kennis bijvoorbeeld als hij met Engelse grammatica bezig is? Herkent hij het Latijn in moeilijke Franse woordjes? Helpt die kennis hem de wijze spreuken uit Harry Potter thuis te brengen? 'Dit is een heel klein onderzoek, dat zich beperkt tot vragen als: ervaart de leerling zelf voordeel van de vakken Grieks en Latijn in andere situaties, binnen en buiten school, of waarom kiest de leerling voor het gymnasium en voor deze vakken? Het belang van Grieks en Latijn is als onderwerp heel actueel.' Paul verwijst hierbij naar het rapport van de Verkenningscommissie Klassieke Talen, waarin het ministerie wordt geadviseerd beide talen op te laten gaan in het vak Griekse en Latijnse Cultuur.

Paul heeft er zelf natuurlijk ook ideeën over. 'Nou, onder andere om abstracte problematiek te bespreken aan de hand van concrete casussen uit de Oudheid. Bijvoorbeeld de relatie tussen individu en staat. Daarover kun je het hebben in heel abstracte bevoordingen, maar je kunt ook de Antigone lezen. Welk conflict heeft Antigone als persoon met de staat en hoe wordt dat conflict opgelost? En wat vinden we daar nu van? Wat ik zou willen onderzoeken, is of er een goede manier is om leerlingen daarover te laten nadenken. Intuïtief zeg ik: ik denk het wel, maar kun je dat ook vaststellen? Eigenlijk ook een vorm van transfer, maar dan op een hoger, abstracter niveau. Dat zou een promotieonderzoek kunnen zijn.'

Een korte beschrijving van de werkvorm en verdere bevindingen van Paul Groos staan op de volgende pagina.

Woordverwerving bij Grieks Nieuwe werkvorm doet beroep op intellect gymnasiast

Om een tekst in zijn geheel te kunnen begrijpen moet een lezer ongeveer 90 procent van de woorden in die tekst begrijpen (Kwakernaak, 2009). Traditioneel worden daarom losse woorden uit het hoofd geleerd. Maar op deze manier verkregen kennis zakt snel weer weg en de methode zelf motiveert niet erg. Paul Groos, docent Klassieke Talen aan het Stedelijk Gymnasium, onderzocht of woorden beter onthouden worden wanneer ze worden aangeboden in een context en ontwierp daarvoor een nieuwe werkvorm.

Onderzoeksdoel

Het doel van het onderzoek was leerlingen effectiever en gemotiveerder woordjes te laten leren. Leerlingen noemen woordjes leren saai en nutteloos, maar tegelijkertijd vragen ze juist om woordoverhoringen om hun cijfer op te kunnen halen. Blijkbaar zit het probleem minder in het (eenmalig) leren en meer in het bekijken van de woordjes, dacht Groos. Daarom besloot hij onderzoek te doen naar een werkvorm die een groter beroep doet op het intellect van de leerling.

De werkvorm 'WoordWerkStuk' heeft Paul Groos ontworpen volgens inzichten uit het sociaalconstructivistisch leren, waarbij het uitgangspunt een rijke omgeving is, waarvan medeleerlingen, de docent en de lesstof uitmaken. Daarbinnen gaat de leerling zelf actief aan de slag met de te leren stof, in dit geval Griekse woordjes.

Uitgangspunt is een rijke leeromgeving

Woorden worden op verschillende manieren en in allerlei contextuele netwerken in het geheugen opgeslagen. Hoe meer context waarin het woord wordt bewaard, hoe meer mogelijkheden om het weer uit het geheugen op te vissen, dus hoe effectiever de leerling geleerd heeft. Het creëren van die contexten is een intellectuele bezigheid, waardoor leerlingen de stof beter onthouden en meer gemotiveerd zijn.

Werkvorm

De werkvorm WoordWerkStuk houdt het volgende in:

De docent geeft iedere leerling een woord dat hij zorgvuldig, onder andere op etymologische verwantschap, heeft uitgekozen. De leerling analyseert het woord volledig en vult daartoe verschillende rubrieken in op het WoordBlad. Voor de rubriek 'betekenis', bijvoorbeeld, zoekt hij verschillende betekenissen op in het woordenboek. Voor 'overkoepelende betekenis' legt hij de samenhang tussen die betekenissen uit. Verder moet de leerling iets over de grammatica van het woord opzoeken, met het woord een zin maken, etymologisch verwante woorden geven (in het Grieks, Nederlands en een andere taal) en een afbeelding zoeken als visuele ondersteuning bij het leren. Al deze informatie komt op het WoordBlad. De docent kijkt alle WoordBladen na, verbetert de fouten en geeft een cijfer. Vervolgens worden alle bladen gekopieerd voor de hele klas en getoetst in een schriftelijke overhoring.

De docent kan niet precies voorspellen welke lexicale en grammaticale kennis op de WoordBladen terecht komt en welke etymologisch verwante woorden de leerlingen vinden. Duidelijk is in elk geval wel dat het geheel aan informatie veel meer leerwinst oplevert dan alleen dat ene woord waaraan leerlingen zelf hebben gewerkt. De leerlingen werken samen, leren van en met elkaar, leren van het woordenboek en een grammaticaoverzicht en leren van de kennis van de docent: een betekenisrijke context waarin iedere leerling actief, productief en creatief werkt aan zijn kennis.

Methode

Aan het onderzoek hebben tachtig leerlingen meegewerkt. Het is uitgevoerd in derde klassen Grieks, maar de werkvorm kan ook worden gebruikt in andere klassen, bij het vak Latijn en met enige aanpassingen ook in het MVT-onderwijs. De werkvorm is bovendien methodeonafhankelijk. De instructies aan de leerlingen zijn tijdens het onderzoek enkele keren bijgesteld. Zij pakten de instructies niet meteen goed op, maar dat had vooral te maken met de onbekendheid met de manier van werken. Bij de tweede of derde keer

De werkvorm die Paul Groos heeft ontworpen blijkt effectief en motiverend.

uitvoeren van de werkvorm was er minder onduidelijkheid. De uitvoerbaarheid van de werkvorm is groot en de totale tijdsinvestering beperkt.

Er zijn op verschillende manieren gegevens verzameld. Leerlingen zijn tijdens het werk in de klas geobserveerd, ze hebben hardop voor de camera hun WoordBladen geleerd om het leerproces te kunnen volgen, ze zijn op verschillende momenten geïnterviewd en hebben een *learner's report* ingevuld. Aan het eind van het jaar is de kennis van de leerlingen getest van zowel 'WoordBladwoorden' als van woordjes uit de reguliere woordenlijsten van het lesboek. De WoordBladen en de overhoringen zijn geanalyseerd.

Resultaten

De werkvorm blijkt effectief en motiverend. De sterkste aanwijzing dat de woordjes beter bekijken geeft de eindtest aan het einde van het schooljaar. Veel meer leerlingen vertaalden twaalf van de zestien woorden uit de 'WoordBladen' correct. Bij een overhoring van woorden uit de reguliere woordenlijsten vertaalden de meeste leerlingen maar drie van de zestien woorden correct.

Leerlingen zien het nut van de werkvorm in: ze geven die een 3,5 op een schaal van 5. Ze denken het woord dat ze hebben onderzocht nooit meer te vergeten en ook de woorden van de rest van de klas goed te kunnen onthouden. Ze ervaren de leerwinst van deze opdracht en herkennen de doelen.

Leerlingen zien het nut ervan in

De motivatie van de leerlingen voor deze werkvorm blijkt gedurende het proces te veranderen. In eerste instantie denken ze dat ze veel meer moeten doen en leren dan normaal en dat deze werkvorm veel moeilijker is. Als ze bezig zijn komen ze echter tot de ontdekking dat in een context leren juist gemakkelijker is, omdat alles met elkaar samenhangt.

De leerlingen zijn in veel gevallen goed in staat een etymologisch verwant woord te vinden en daarvan een adequate uitleg te geven. Ze vinden het nuttig en leuk om na te denken over etymologische verwantschap en over de semantische samenhang van de betekenissen. Uiteindelijk kiezen ze er bijna unaniem voor de werkvorm vaker uit te voeren, liefst ook bij andere talen dan Grieks. Dat zegt natuurlijk veel over de motivatie.

De hierboven beschreven werkvorm van Paul Groos is beschikbaar via de leermiddelendatabase van <http://wp.digischool.nl/pegasus>. In *Lampas*, tijdschrift voor classici (jaargang 44, nummer 2), staat een uitgebreider artikel van zijn hand over de door hem ontworpen werkvorm.

Naam: **Marjan van de Goor**
School: **Havo Notre Dame des Anges**
Functie: **Docent Geschiedenis**
Onderzoek: **Het effect van School Wide Positive Behavior Support op de zorgleerlingen op onze school**
Informatie: **m.vandegoor@notredame.nl**

'Anders zijn accepteren'

'Je doet onderzoek naar je eigen onderwijspraktijk, onderzoek dat echt te maken heeft met de situatie waarin jij als professional werkt', zegt Marjan van de Goor, docent geschiedenis op de Notre Dame des Anges. Marjan is door de directie in de gelegenheid gesteld om haar promotieonderzoek op school uit te voeren, ook omdat de school er zelf baat bij heeft. Daar is ze in januari 2011 mee begonnen binnen een voor Nederland nieuw traject: het Educational doctorate, waarbij samengewerkt wordt tussen de Roehampton University in Londen en de Fontys Hogeschool. Marjan: 'Het niveau van bijvoorbeeld de literatuurstudie is hetzelfde als bij een PhD, maar bij een professional doctorate zit ook de reflectie op je eigen werk. In de eerste twee jaar volg je modules en daarin scherp je je onderzoeksvraag aan. Ik denk dat ik uiteindelijk wel uitkom bij de vraag die ik al in gedachten had toen ik aan de studie begon.'

'Op school voeren wij "School Wide Positive Behavior Support (SWPBS)" in. Dat programma benadrukt een positieve benadering van alle leerlingen, ook van hen die extra aandacht vragen. Wij hebben relatief veel zorgleerlingen op school. Mijn voorlopige onderzoeksvraag is: welke effecten heeft SWPBS op de zorgleerlingen op onze school? Mijn hypothese is dat door SWPBS de sociale acceptatie van deze kinderen gemakkelijker zal verlopen. Als schoolbrede waarden hebben we gekozen voor respectvol zijn, ontplooiing en vertrouwen. Als wij onze leerlingen die waarden bij kunnen brengen, dan moet dat wel tot gevolg hebben dat kinderen die anders zijn, meer geaccepteerd gaan worden.'

Het wordt geen kwantitatief onderzoek, maar kwalitatief. 'Het is niet mijn bedoeling om te gaan zeggen dat het geluksgevoel van onze leerlingen met 50 procent is toegenomen of zo. Ik wil het onderzoek met behulp van een casestudy op een verhalende manier aanpakken. Andere leden van de onderzoeksgroep van de Notre Dame hebben twee jaar geleden al onderzoek gedaan naar hoe onze zorgleerlingen zich voelen op school, in hoeverre ze zich geaccepteerd voelen, op welke manier ze leren en hoe ze presteren. Door tijdens mijn onderzoek heel dicht op het proces en gedrag van deze leerlingen te zitten en door hen voortdurend vragen te stellen, wil ik in kaart brengen wat er veranderd is en hoe dat veranderd is na de invoering van SWPBS.'

Tekst: Luutje Niemantsverdriet

Onderzoek is een heel goede vorm van leren

Onderzoek is vooral de goede vragen stellen. Leren denken. Om die reden zijn alle leerlingen gebaat bij een onderzoekscultuur op school. Ze leren hun eigen vragen formuleren en daar antwoord op te zoeken. 'Onderzoek roept een beeld op van iets wat niet bij de school hoort. Dat is raar, want het is eigenlijk een hele goede vorm van leren.'

Ruud Klarus en Janneke van der Steen zijn respectievelijk voorzitter en coördinator van de Expertisegroep (EG) Onderzoek van de Academische Opleidingsschool. Ruud is lector, Janneke onderzoeker aan de HAN en begeleider van onderzoeksgroepen. Het gesprek gaat over het belang van onderzoek doen op school, in de eigen onderwijspraktijk.

Ruud: 'Het belang ligt aan de ene kant bij de lerarenopleidingen. Die moeten studenten afleveren op hbo-niveau. Onderzoek doen is een manier om aan dat hbo-niveau te voldoen. In de accreditatie word je als lerarenopleiding nog steeds afgerekend op het niveau van je afstudeeronderzoek. Met de Academische Opleidingsschool kun je daar mooi aan werken. 'Maar het allerbelangrijkste is dat de scholen, of liever gezegd de docenten die aan onderzoek doen, daarmee voortdurend blijven werken aan de schoolontwikkeling en de kwaliteit van het onderwijs. Een goede professional is in staat onderzoek te doen naar de effecten van zijn eigen werk, daar kritisch, zorgvuldig en systematisch naar te kijken. Een goede docent weet waarom hij de dingen doet die hij doet.'

Docentonderzoekers werken aan de kwaliteit van het onderwijs

Janneke en Ruud: 'Onderzoek van docenten en leerlingen ligt soms heel dicht bij elkaar.'

Schoolcultuur

Janneke: 'Studenten die een school binnenkomen zien ook dat onderzoek deel uitmaakt van het onderwijs dat ze geven. Onderzoek wordt meer geïntegreerd in het docentschap, iets wat hoort bij onderwijs geven, waar we ook kritisch naar kunnen kijken.'

Ruud: 'Het hoeft geen groot onderzoek te zijn. In de eerstejaarsstage gaan studenten bijvoorbeeld observeren. Ze kunnen dan met een lijstje achterin de klas gaan zitten en aankruisen. Ze kunnen ook van tevoren bedenken waar ze precies naar willen kijken, welke vraag ze willen beantwoorden. En heeft een ander daar al eens wat over ge- >

zegd? Wat dan? Gaan ze dat opnieuw doen of willen ze er iets aan toevoegen? Ook zo'n observatieopdracht kunnen ze op een meer onderzoeksmatige manier aanpakken. En daar leren ze meer van dan ze eerder deden. Naarmate je je doelen duidelijker formuleert, ben je er meer op gespist die doelen te halen en leer je er ook meer van. 'Ook onderzoek door docenten gaat niet om fundamenteel wetenschappelijk onderzoek zoals dat op de universiteit plaatsvindt. Docenten dat laten doen, is natuurlijk flauwekul. Maar ze moeten wel toegepast wetenschappelijk onderzoek kunnen doen en daar richten we ons op. Niet alleen de leraren in spe en de zittende docenten, maar ook de leerlingen komen in een schoolcultuur waarin de school laat zien dat ze onderzoek belangrijk vindt. Dat zie je nog het duidelijkst met profielwerkstukken.'

Ook een eenvoudige opdracht kun je onderzoeksmatig aanpakken

Worden die profielwerkstukken er inderdaad beter van?

Ruud: 'Dat weten we nog niet. Maar er zijn scholen die al eerder, in het eerste jaar, met onderzoek willen beginnen, zodat het profielwerkstuk op het eind een betere kwaliteit krijgt. Onderzoek klinkt meteen zo ingewikkeld, maar onderzoek is vooral goede vragen stellen. En dat is ook in termen van leren denken belangrijk. Daar heb je als leerling sowieso wat aan. Ook vmbo-leerlingen, die geen profielwerkstukken maken, zijn gebaat bij een schoolcultuur waarin vragen worden gesteld. Waarin zij leren hun eigen vragen te formuleren en daar antwoord op te zoeken. Dat kan natuurlijk op alle niveaus.'

Wie onderzoekt wat en waarom?

- *In het begin werd de keuze voor een onderzoeksonderwerp bepaald door de individuele docent, maar dat gebeurt steeds minder. Op elke school functioneert een onderzoeksgroep die de onderzoeksvragen die de school zelf heeft, formuleert en koppelt aan schoolontwikkeling. Zo is er onderzoek gedaan naar de inzet van mediation, naar meisjes en wiskunde en naar een voor ouders en leerlingen acceptabele argumentatie voor de overgang van klas 2 naar 3. Thema's die regelmatig terugkomen zijn differentiatie en beoordelen.*
- *Steeds meer docenten gaan trainingen volgen of meedoen in een onderzoeksgroep. Er zijn de afgelopen jaren cursussen aangeboden in onderzoek doen en onderzoek van stagiaires begeleiden. Tijdens zo'n cursus gaat het meestal om een eigen vraag, omdat het maar een klein onderzoek is. Maar de docenten doorlopen dan zelf een keer het hele proces van onderzoek doen.*
- *Alle studenten op de Alliantiescholen en de Notre Dame des Anges doen onderzoek op hun stageschool. Voor LIO's staan op de site van de school ook de onderzoeksonderwerpen, dus ze weten van tevoren dat als ze op die school stage gaan lopen, ze op dat thema onderzoek gaan doen. Docenten die een master doen, moeten die meestal ook afsluiten met een meesterproef of onderzoek.*
- *Er komt een nieuwe generatie leraren aan die onderzoek doen al veel normaler vindt. Op de lerarenopleiding wordt vanaf schooljaar één met onderzoek gewerkt.*

Noem eens een voorbeeld?

Janneke: 'Op het Citadel College zijn docentonderzoekers een onderzoekslijn voor leerlingen aan het opzetten. Daar doen ze zelf dan weer onderzoek naar: Wat bereiken we daarmee? De eerste jaren ging dat vooral over: Hoe leren we leerlingen goede vragen stellen over een onderwerp waarover ze iets willen leren? Daar ligt onderzoek van docenten en leerlingen heel dicht bij elkaar.'

Draagvlak

Docenten hebben het al zo druk. Waarom laat je onderzoek niet over aan onderzoekers? Dan kunnen docenten hun tijd besteden aan hun core-business: goed lesgeven.

Ruud: 'Hoe weten die docenten dan of ze het goed doen? Je bent als school voortdurend bezig de kwaliteit van het onderwijs op peil te houden. Dat lukt het beste als je er zelf kritisch naar kijkt. De wereld verandert, de leerlingen veranderen, er worden andere eisen gesteld. Als je ergens in wilt snijden, snij dan in kwaliteitssystemen en

Wat hebben collega's aan het onderzoek?

- *Het is niet zo anders dan wat altijd al gebeurde. Maar omdat de Expertisegroep (EG) Onderzoek docentonderzoekers vraagt verslagen te schrijven, worden de resultaten van het onderzoek ook voor anderen toegankelijk. Als een docent vroeger iets uitvond door het op een andere manier te doen, bijvoorbeeld de organisatie van een schoolreisje of andere eisen aan een profielwerkstuk, werd dat nooit opgeschreven. En dus wist verder niemand dat. Dat is ook het belang van een bundel als deze.*
- *Het eigen team weet meestal wel waar een docent mee bezig is. Voor andere belangstellenden, ook van andere scholen, worden presentaties gegeven.*
- *Schoolontwikkeling wordt beter als je die koppelt aan onderzoek. Een onderzoeksmatige aanpak van schoolontwikkeling dwingt tot veel specifiekere formuleren van het doel dat je wilt bereiken. Alleen dan kun je achteraf vaststellen of het werkt.*
- *Het Maaswaal College gaat anders toetsen op basis van wat uit onderzoek is gevonden. Op het Citadel College onderzoeken de docenten verder of leerlingen inderdaad betere vragen gaan stellen.*

maak daar onderzoek van. Kwaliteitszorg is heel erg gericht op hoe het nu is. Onderzoek is veel meer gericht op hoe het beter kan. 'Met onderzoeken waarvoor onderzoekers van buitenaf alleen maar een rapport afleveren, gebeurt weinig. Meestal staat in dat soort onderzoeken ook niet wat je anders of beter zou kunnen doen. Dan krijg je een soort inspectierapportje. Bij extern onderzoek is het altijd een probleem om draagvlak voor je onderzoeksresultaten te krijgen. Dat transferprobleem is er niet als de mensen die straks gebruik maken van de onderzoeksresultaten zoveel mogelijk zelf doen. Dat zijn de mensen die zelf vragen formuleren, daar zelf antwoorden op zoeken en met die antwoorden iets gaan doen. Zij zijn tijdens het onderzoek al aan het veranderen. Ze proberen dingen uit, proberen met het team al te veranderen wat ze willen veranderen en kijken tegelijkertijd of het werkt.'

Onderzoek is gericht op hoe het beter kan

Janneke: 'De docenten krijgen de gelegenheid om hun eigen kwaliteit te ontwikkelen. Ze krijgen de verantwoordelijkheid voor hun eigen praktijk terug, voor de keuzes die ze maken. Als ze een interventie doen voor een bepaald probleem, is het mooi als ze die interventie ook zo kunnen laten aansluiten dat het een echte oplossing wordt. Ze kunnen onderzoek gebruiken om die goede link te leggen.'

Naam: **Simon Feddema**
School: **Dominicus College**
Functie: **Docent Nederlands, coördinator van de onderzoeksgroep**
Onderzoek: **Inzicht in grammatica**
Begeleider van: **Jeroen Langenhuizen**
Informatie: **simon.feddema@dominicuscollege.nl**

‘Je even terugtrekken uit de hectiek’

Op termijn zullen de onderwerpen van onderzoek algemener van aard worden, denkt Simon Feddema, docent Nederlands aan het Dominicus College en coördinator van de onderzoeksgroep op school. Hij zegt dit naar aanleiding van de ontwikkeling dat onderzoek in de Academische Opleidingsschool steeds meer gekoppeld gaat worden aan schoolontwikkeling. ‘De heel specifieke gerichtheid op het vak, die er in eerste instantie was, zie ik zo langzamerhand verdwijnen. Een beetje jammer vind ik dat wel. Onderzoek naar bijvoorbeeld differentiatie (werken met heterogene groepen) of het opzetten van klassen voor hoogbegaafde leerlingen staat in dienst van het schoolbeleid.’

Zelf doet Simon onderzoek naar een andere manier van grammatica onderwijzen. Zijn vraag is: op welke manier kun je het meewerkend voorwerp en lijdend voorwerp uitleggen, zonder aloude regeltjes en trucjes? Daarnaast wil hij onderzoeken of die andere aanpak voor alle leerlingen geschikt is, ongeacht het schooltype.

‘Als je onderzoek doet, kun je je even terugtrekken uit de hectiek van alledag, je van op afstand bezinnen op hoe je dingen altijd doet en structureel uitwerken hoe je dat zou kunnen veranderen. Dat is onderzoek in dienst van je persoonlijke ontwikkeling als leraar. Maar ik vind onderzoek doen ook heel belangrijk voor de ontwikkeling van de school. Uit mijn eigen leservaring weet ik dat je heel vaak in weinig tijd een les in elkaar moet zetten, omdat je zoveel andere dingen te doen hebt. Onderzoek kan ervoor zorgen dat mensen de ruimte krijgen een theoretische basis te creëren, die ze structureel kunnen gebruiken. Ik denk dat je daarmee een school heel veel goeds brengt.’ De combinatie onderzoeken en lesgeven is daarmee bijna noodzakelijk, volgens Simon.

*Simon begeleidt ook studenten bij hun onderzoek. Zo heeft hij Nadia Lolli begeleid bij haar onderzoek naar de integratie van leerlingen die van de locatie de Monnikskap verhuisd zijn naar de locatie op de Energieweg. Ook begeleidde hij Nienke Roest, die heeft onderzocht in hoeverre en op welke manier in de onderbouw onderzoeksvaardigheden worden onderwezen bij de zaakvakken. Daarnaast had hij het afgelopen jaar een leuke ervaring met Jeroen Langenhuizen, die onderzoek deed naar gebruik van filmmateriaal. ‘Dat is fundamenteel anders dan dat verhaal over de grammatica: heel praktisch en heel toegepast.’
Lees het verhaal van Jeroen op de volgende pagina.*

Naam: **Jeroen Langenhuizen**
School: **Dominicus College**
Functie: **LIO geschiedenis**
Onderzoek: **Gebruik van beeld in de les**
Begeleid door: **Simon Feddema**

‘Ik ben er meer door gaan nadenken’

Het is soms lastig om lesgeven en onderzoek doen in de klas uit elkaar te houden, vindt Jeroen Langenhuizen, LIO geschiedenis aan het Dominicus College. ‘Als onderzoeker moet je afstand nemen en niet te snel ingrijpen bij leerlingen. Als leraar heb je toch de neiging ze een bepaalde kant op te sturen.’

Jeroen heeft afgelopen januari zijn onderzoek afgerond. Hij onderzocht in een 5vwo-klas hoe je films kunt gebruiken om leerlingen een bepaald begrip aan te leren, in dit geval ‘standplaatsgebondenheid’. ‘Dat is een belangrijk begrip in de geschiedenis. Het leert leerlingen zich te verplaatsen in een andere tijd, waarin andere normen en waarden kunnen gelden. Er kan een ander beeld van die tijd ontstaan, afhankelijk van de tijd en plaats waarin de film gemaakt is.’

Hij liet de leerlingen twee films over Spartacus zien, één uit 1913 en één uit 1960, en vergeleek die met elkaar. In 1913 was er net een opstand geweest van Italiaanse textielarbeiders en in 1960 speelde de Koude Oorlog een grote rol. In beide films kwam het respectievelijke tijdsbeeld naar voren. De leerlingen moesten, met de nodige achtergrondinformatie, achterhalen waarom de filmmakers Spartacus juist op die manier hadden neergezet. Door middel van een enquête in de klas onderzocht Jeroen vervolgens wat de leerlingen van tevoren van het begrip ‘standplaatsgebondenheid’ wisten en hoe dat was nadat ze de films hadden bekeken. ‘Ik wilde dit onderzoek op deze manier doen, omdat ik zie dat vaak film of beeld wordt ingezet.’

Jeroen heeft binnen de school weinig met de resultaten van zijn onderzoek kunnen doen. ‘Daarvoor was het te specifiek. Maar ik ben wel meer gaan nadenken over mijn manier van lesgeven. Ik vond het heel interessant om te onderzoeken hoe je een leerelement uit een film kunt halen.’

Naam: **Marjolein Smidt**
School: **Pax Christi College**
Functie: **Docent Wiskunde**
Onderzoek: **De rol van zelfstandigheid bij determinatie**
Informatie: **m.smidt@paxchristicollege.nl**

'Je krijgt informatie van de werkvloer'

'Een school, of eigenlijk het hele onderwijs, is altijd in ontwikkeling; er verandert dus nogal eens wat. Zo'n verandering kun je mooi analyseren en op waarde beoordelen door middel van praktijkgericht onderzoek', zegt Marjolein Smidt, docent wiskunde op het Pax Christi College.

Marjolein maakt vanaf het eerste moment, een jaar of drie vier geleden, deel uit van de onderzoeksgroep bij haar op school. De groep heeft al verschillende onderzoeken uitgevoerd. 'Eerst zijn we zelf gaan leren om onderzoek te doen. De onderzoeksvraag was: hoe begeleid je een LIO met onderzoek doen? Dat onderzoek heeft geleid tot een protocol voor onderzoeksbegeleiding. Dat is meteen een mooi voorbeeld van een onderzoek waar de school goed gebruik van heeft gemaakt en dat door meerdere mensen is opgepikt. Toen in de opleiding het LIO-onderzoek verplicht onderdeel van het curriculum werd, heeft ook ILS HAN van ons protocol gebruik gemaakt.'

Daarna volgde een onderzoek over de rol van zelfstandigheid bij determinatie in dakpanklassen. Een verslag van dat onderzoek staat op pagina 23 van deze bundel.

Dit jaar concentreert de onderzoeksgroep op het Pax Christi College zich op de begeleiding van onderzoek door LIO's. Daarvoor hebben de afgelopen jaren verschillende collega's de cursus 'Begeleiden van onderzoek' op het ILS gevolgd. 'LIO's kiezen bij ons op school in overleg met de onderzoeksgroep altijd een onderzoek waar de school wat aan heeft, of het nou voor een sectie is of voor een team. Docenten of teams hebben altijd zaken die ze graag onderzocht willen hebben, maar waar ze zelf de tijd niet voor hebben. Als een LIO daar een interessant onderwerp tussen ziet en hij wordt goed begeleid vanuit de school, snijdt het mes aan twee kanten. En goede begeleiding levert ook goede onderzoeken op.'

Onderzoek binnen de eigen school heeft volgens Marjolein nog een groot voordeel: 'Je haalt informatie van de werkvloer, dus je krijgt een rapport waar bijna iedereen achter staat. Dat is anders dan wanneer je de informatie ergens vandaan plukt en van bovenaf beleid invoert op school.'

Onderzoek door: John van IJzendoorn, Marjolein Smidt, Thijs Blijdenstein, Hedy Jansen

De rol van zelfstandigheid bij determinering

Studievaardigheden van leerlingen lijken, naast rapportcijfers, goede voorspelers te zijn voor de slagingskans van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Bij determinering van leerlingen uit de dakpanklassen (vmbo/havo of havo/vwo) naar het definitieve niveau wordt op het Pax Christi college in Druten eerst gekeken naar de cognitieve resultaten, maar die volstaan niet altijd. Vandaar dat docenten op het Pax Christi College zich afvroegen hoe beoordeling van de studievaardigheden van leerlingen uit de dakpanklassen ook een rol kunnen spelen bij de beslissing naar welk niveau zij kunnen doorstromen.

Onderzoeksvraag

Zo kwam de onderzoeksgroep van het Pax Christi College tot de hoofdvraag van hun onderzoek. Die luidde: 'Hoe kan de rol van studievaardigheden bij het determineringsproces in de praktijk geëffectueerd worden?'

Uit de hoofdvraag hebben de onderzoekers één studievaardigheid gelicht: zelfstandigheid. Om praktische redenen (tijd!), maar ook omdat een zelfstandige studiehouding als eerste genoemd wordt in de kerndoelen voor de onderbouw en omdat zelfstandig werken op leerpleinen speerpunt is voor het onderwijsbeleid in de onderbouw.

Docenten weten gevoelsmatig vaak wel of een leerling zelfstandig kan werken of daar minder toe in staat is. Daar hebben ze een intuïtie voor ontwikkeld. Maar een gevoel als argument gebruiken tijdens bijvoorbeeld een rapportvergadering of ouderavond is niet altijd overtuigend. Daarom wilden de docentonderzoekers zo duidelijk mogelijk formuleren wat onder zelfstandigheid verstaan wordt en hoe die een rol kan spelen bij de determinering.

De eerste stap in het onderzoek was het begrip zelfstandigheid helder krijgen. De onderzoekers stelden in de eerste fase van het onderzoek een lijst op van tien deelvaardigheden die onder het begrip zelfstandigheid vallen: jezelf motiveren, jezelf concentreren, jezelf beoordelen, zelf emoties opwekken, zelfstandig oriënteren, zelfstandig plannen, zelfstandig het proces bewaken,

en zelf bijsturen, zelf toetsen en zelf evalueren. Zij kwamen tot die lijst door literatuuronderzoek te doen, door individuele docenten en afdelingsleiders ernaar te vragen en door hun eigen ideeën en ervaringen te formuleren.

Methode

In fase twee werd op basis van de verkregen informatie een vragenlijst samengesteld, die in april 2009 aan een groep docenten is voorgelegd. Hen werd gevraagd in die lijst aan te kruisen welke aspecten van zelfstandigheid ze meenemen in hun beslissing om een leerling al dan niet te laten doorstromen naar een hoger niveau. Voorbeelden van die aspecten zijn: de leerling is actief met de les bezig, zonder aansporing van de docent, de leerling gaat aan het begin van de les snel aan de slag, etc. Uit de antwoorden van de docenten bleek dat motivatie en concentratie in hun ogen het meest bijdragen aan een zelfstandige werkhouding van een leerling. Deze twee deelvaardigheden zijn in elk geval voor hen het meest zichtbaar en die noemen ze in dit verband het vaakst. Daarna komen evalueren, plannen en bijsturen. Deze laatste drie leeractiviteiten zijn minder goed waar te nemen, maar laten zich meten door de mate waarin de leerling in staat is zelf te benoemen wat goed ging en wat beter kan.

Motivatie en concentratie zijn zichtbaar

In de derde fase werden twee groepen docenten (t/h en h/v) geïnterviewd over een selectie van de deelvaardigheden die uit de enquêtes als mogelijke bepalende factor voor determinatie naar voren kwamen. Deze interviews vonden plaats in maart 2010.

Op basis van de afgenomen vragenlijsten heeft de onderzoeksgroep een helder beeld gekregen van de leeractiviteiten en indicatoren die het meest van belang zijn bij de determinatie. Motivatie en concentratie scoren hoog >

binnen de vaardigheid zelfstandigheid. Beide zijn zogeheten affectieve leeractiviteiten, gebaseerd op de gevoelens die zich bij het leren voordoen. Dit zijn ook leeractiviteiten die voor de docent goed zijn waar te nemen. Een gemotiveerde leerling is uit zichzelf actief, heeft een intrinsieke interesse voor waar hij mee bezig is, ervaart successen, toont discipline en bezit de wil om te blijven leren. Een geconcentreerde leerling kan zich afsluiten voor prikkels, heeft aandacht voor zijn taak en toont doorzettingsvermogen.

In de leerling spelen zich ook regulatieve processen af, die de cognitieve en affectieve leeractiviteiten sturen. Die zijn minder goed zichtbaar. Onder regulatieve leeractiviteiten vallen evalueren, plannen en bijsturen. De leerling toont die vaardigheden als hij bijvoorbeeld kan benoemen wat goed ging en wat beter kan, als hij zelf om hulp kan vragen, en in de manier waarop hij omgaat met zijn huiswerk.

Conclusies

Uit de interviews komt motivatie als een duidelijke determinant naar voren. Motivatie is over het algemeen goed zichtbaar en meetbaar, is niet per definitie intrinsiek, maar kan ook extrinsiek zijn en is een belangrijke factor bij het leer- en ontwikkelingsproces. Voorgesteld wordt om motivatie voor een derde mee te laten tellen in de beoordeling van zelfstandigheid.

Concentratie blijkt ook een determinant te zijn, zij het duidelijker bij h/v dan bij t/h. De h/v-groep ziet verschillen in concentratie vooral in het vermogen om te kunnen focussen, een langere spanningsboog te hebben en door te kunnen zetten. Een vwo-leerling kan na eventueel afhaken ook weer aanhaken. Voorgesteld wordt om ook concentratie voor een derde mee te laten tellen in de beoordeling van zelfstandigheid.

Van de regulatieve leeractiviteiten vinden beide groepen geïnterviewden 'plannen en proces bewaken' een leeractiviteit van een te hoge orde. 'Bijsturen' is niet van toepassing voor de t/h-groep en de h/v-groep wil deze leeractiviteit alleen voor een klein deel mee laten wegen. Wel ziet de h/v-groep het 'zelf gericht om hulp kunnen vragen' graag opgenomen als indicator. Plannen en bijsturen zijn op deze leeftijd nog nauwelijks ontwikkeld, maar bijsturing

door de docent kan mogelijk, net als motivatie, bij de leerling gestimuleerd worden. 'Evalueren' beschouwen beide groepen wel als een determinant. De t/h-groep wil deze leeractiviteit graag heel concreet en praktisch benoemen: 'benoemen wat goed ging plus verbeterpunten'. De h/v-groep wil het evaluatievermogen van de leerling ontwikkelen. De regulatieve leeractiviteiten zijn minder goed waar te nemen dan de affectieve leeractiviteiten motivatie en concentratie, maar kunnen als geheel van plannen, bijsturen en vooral evaleren voor een derde meetellen.

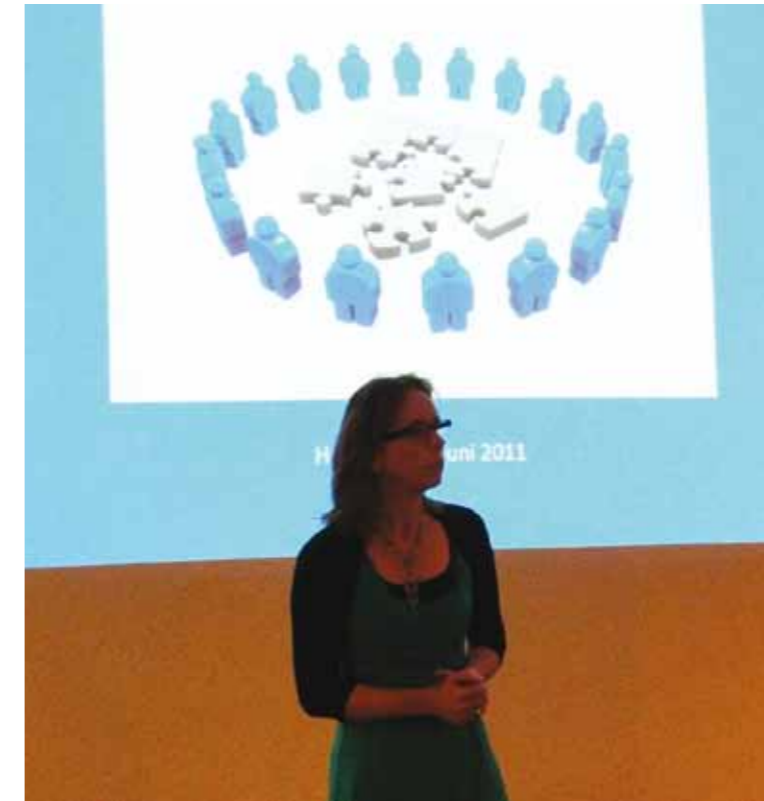
Advies

De centrale vraag in het onderzoek was zoals gezegd hoe de rol van zelfstandigheid bij het determineringsproces in de praktijk kan worden geëffectueerd. De vraag dus welke zelfstandige leeractiviteiten de leerling geschikter maken voor bevordering naar de ene dan wel naar de andere schoolsoort. De docentonderzoekers hebben met hun onderzoek in kaart gebracht welke deelvaardigheden binnen de vaardigheid zelfstandigheid op het Pax Christi College het meest van belang zijn bij determinering.

Het onderzoeksteam heeft hiermee een duidelijk advies aan de directie kunnen geven. Het proces van determinering bij overgang is duidelijker geworden, onder andere door het brede begrip 'zelfstandigheid' terug te brengen tot een handzaam overzicht van deelvaardigheden die door docenten waarneembaar zijn en waarmee ze in staat zijn om hun intuïtie met behulp van een lijst met criteria te verantwoorden naar de omgeving toe. Tijdens vergaderingen moet vooral gesproken worden over de affectieve leeractiviteiten motivatie en concentratie en over de regulatieve leeractiviteiten evalueren, plannen en bijsturen. Voor alle andere in de enquêtes en in interviews opgenomen deelvaardigheden geldt dat daarvoor onvoldoende duidelijk verschillen tussen de leerlingen zijn te meten.

Een gemotiveerde leerling bezit de wil om te blijven leren

Alle docenten weten nu waarover gepraat wordt als de vaardigheid zelfstandigheid aan bod komt. Het oordeel dat de docenten in de overgangsvergaderingen hebben over een leerling, is zwaarder gaan tellen wanneer cijfers geen uitsluitel gaven.

Docentonderzoeker Hedy Jansen wilde zo duidelijk mogelijk formuleren wat onder 'zelfstandigheid' wordt verstaan.

Vervolgonderzoek

Voor vervolgonderzoek zou onderzocht kunnen worden wat het niveau van vaardighedenbeheersing zou moeten zijn per opleidingsniveau. Dit onderzoek zou zich kunnen richten op het ontwikkelen van rubrics, waarbij het beheerste niveau van de vaardigheid zelfstandigheid in oplopende stappen zou kunnen worden beschreven. Daarmee wordt het tevens mogelijk om de ontwikkeling van een bepaalde vaardigheid gedurende de loopbaan van een leerling te volgen, zodat in de toekomst ook kan worden beantwoord hoe je de ontwikkeling in vaardigheden zou kunnen meten.

Na de beantwoording van deze vragen zou een vaardighedencurriculum kunnen worden ontwikkeld voor de hele onderbouw en/of voor afzonderlijke leergebieden voor de vaardigheid zelfstandigheid.

Naast de vaardigheid zelfstandigheid kunnen in het curriculum van de onderbouw nog andere vaardigheden beschreven worden. Te denken valt hierbij aan het overzicht betreffende de kenmerken voor de onderbouw zoals Onderbouw VO deze heeft geformuleerd:

- De leerling leert actief en in toenemende mate zelfstandig
- De leerling leert samen met anderen
- De leerling leert in samenhang
- De leerling oriënteert zich
- De leerling leert in een uitdagende, veilige en gezonde leeromgeving
- De leerling leert in een doorlopende leerlijn

Naar de determinanten behorende bij de hiervoor genoemde vaardigheden, het bepalen van het vereiste niveau van vaardigheden en de ontwikkeling van de vaardigheden in de loopbaan van de leerling zouden nieuwe onderzoeken kunnen worden verricht.

Uiteindelijk zou het ontwikkelen van een algemeen vaardighedencurriculum in een doorlopende leerlijn en gericht op de belangrijkste vaardigheden in de onderbouw en groei van de leerling, een mooi perspectief kunnen zijn.

Naam: **Luuk Gordejns**
School: **Stedelijk Gymnasium Nijmegen**
Functie: **LIO Frans**
Onderzoek: **Samenwerkend leren en literatuuronderwijs**
Begeleid door: **Gabriëlle van Engelen**

'Je plukt de vruchten van je onderzoek'

Zelf heeft Luuk Gordejns, LIO Frans op het Stedelijk Gymnasium, zich altijd aangesproken gevoeld door literatuuronderwijs. Maar toen hij begon met lesgeven, vroeg hij zich al snel af of klassikaal lezen wel een goede manier is om literatuuronderwijs vorm te geven. De leerlingen denken en schrijven wel mee, maar hij miste een actieve bijdrage van ze.

Luuk onderzoekt nu in een vierde klas of er een verband is tussen samenwerkend leren en de motivatie voor het lezen van literatuur. Hij gebruikt in zijn onderzoek vier werkvormen die passen binnen samenwerkend leren, waarbij de leerlingen elkaar echt nodig hebben om tot een eindresultaat te komen. 'Dat is belangrijk. Je maakt ze dan zelf verantwoordelijk voor hun eigen leren en voor het leren van een ander.' De leerlingen lezen bijvoorbeeld een verhaal van een Franse schrijver. Ze werken in groepjes waarbinnen ieder een eigen taak heeft. Bijvoorbeeld: één leerling schrijft de opdracht op, een ander duikt echt in de tekst en een derde controleert of iedereen het eens is met alles wat wordt opgeschreven.

'De leerlingen hadden er zelf geen al te hoge verwachtingen van, dat samenwerkend leren ze zou motiveren om literatuur te lezen. Maar het onderzoek is nu op de helft en na twee werkvormen te hebben toegepast blijkt toch al wel een toegenomen motivatie. In informele gesprekjes met leerlingen na de les hoor ik overwegend positieve geluiden. Het is natuurlijk wel zo dat je gewoon te maken hebt met pubers van veertien, vijftien, zestien jaar, waarvan de één gemotiveerder is dan de ander. En er zijn er natuurlijk altijd bij die zeggen: laat mij maar alleen dit boek lezen.'

Luuk vindt lesgeven en onderzoek doen een heel goede combinatie. 'Het geeft wel extra werkdruk, maar je plukt er echt de vruchten van binnen je eigen lespraktijk. Het geeft bovendien inzicht in je eigen functioneren. Het maakt nu al verschil, want met de resultaten kan ik tijdens het onderzoek mijn didactiek al bijstellen.'

Naam: **Bram Verweij**
School: **Maaswaal College**
Functie: **Docent Geschiedenis, lid EG Onderzoek, coördinator onderzoeksgroep**
Onderzoek: **Toetsbeleid**
Informatie: **b.verweij@maaswaalcollege.nl**

'Dan maak je echt samen school'

'Ik denk dat het een utopie is dat elke docent zijn eigen professe en ontwikkeling door middel van onderzoek gaat verbeteren. Een onderzoekende houding is al voldoende. Dan kan die docent samen met een professioneel onderzoeksteam invulling geven aan een vraagstuk of onderzoeksthema.'

Aldus docent geschiedenis Bram Verweij, coördinator van de onderzoeksgroep op het Maaswaal College. De school werkt met een professioneel opgeleid onderzoeksteam van docenten, dat samen met een opdrachtgever, bijvoorbeeld een sectie, aan de slag gaat om een praktijkprobleem te onderzoeken. Zo gaat het op verschillende scholen van de Alliantie en de Notre Dame, terwijl op andere scholen vooral onderzoek wordt gedaan door individuele docenten, gericht op de eigen lespraktijk.

Het is de keuze van de school, volgens Bram. 'Onze angst is dat de onderzoeksgroep anders veel tijd en moeite steekt in iets wat verder nauwelijks zichtbaar is binnen de school. Bovendien heb je voor onderzoek naar schoolmaatschappelijke vraagstukken sneller draagvlak in de school. Ook een voordeel is dat de onderzoeksgroep onafhankelijk is. 'Wij hebben zelf geen baat bij een bepaalde uitkomst. We analyseren het probleem en komen met een bepaalde bevinding.'

Het eerste onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de onderwijscommissie. Dat ging over het toetsbeleid. Op basis van de uitkomsten heeft de onderzoeksgroep een advies geschreven, dat via de onderwijscommissie door de directie in haar schoolbeleid is opgenomen. Kortom: onderzoek leidt daadwerkelijk tot verandering in de school. Het onderzoek staat beschreven op pagina ... van deze uitgave.

Bram: 'Nu zijn we benaderd door de wiskundesectie. Die vindt het rekenniveau van de leerlingen in verhouding tot de vastgestelde referentiekaders beneden peil en wil onderzocht hebben hoe het er werkelijk voor staat. De betrokken docenten hebben er zelf geen tijd voor en missen de expertise om dat onderzoek uit te voeren. Wij gaan ermee aan de slag, maar de analyse van onze bevindingen doen we weer samen met de sectie. Ik denk dat je met deze werkwijze vlotter en inhoudelijk beter je doel bereikt. In dit geval is het doel: achterhalen wat en hoe groot het probleem is, zodat je ook gerichte oplossingen kunt zoeken. Dan maak je samen school.'

Van ontwerpprincipes tot toetsbeleid

De Onderwijscommissie (OC) van het Maaswaal College heeft van de directie de opdracht gekregen een advies uit te brengen voor een nieuw toetsbeleid. Het onderzoeksteam heeft daarop van oktober 2009 tot april 2010 onderzoek gedaan naar de huidige wijze van toetsen en de wensen en eisen met betrekking tot het toekomstige toetsbeleid. Het team heeft ontwerpprincipes geformuleerd die de basis vormen voor het toetsbeleid.

In overleg met onderzoeksbegeleider Henk Delger van ILS HAN is een stappenplan geformuleerd van oriëntatie binnen het onderzoeksveld via de doelstelling van het onderzoek bepalen tot de keuze voor meetinstrumenten en bronnen. Niet alle stappen zijn daadwerkelijk uitgevoerd. Het onderzoeksplan vormde wel de leidraad voor het onderzoek.

Onderzoeksvraag

Na oriëntatie binnen het onderzoeksveld bepaalde het onderzoeksteam de doelstelling van het onderzoek: ontwerpprincipes formuleren die door directie en docenten, en eventueel ook leerlingen, gedragen worden. Dat leidt tot een transparant en bruikbaar toetsbeleid. Een ander doel is inzicht krijgen in welke mate (binnen secties/jaarlagen) de huidige wijze van toetsen voldoet aan de geformuleerde ontwerpprincipes. Dit resulteert in een pakket van aanbevelingen.

De centrale onderzoeksvraagstelling luidde: Welke ontwerpprincipes vormen het nieuwe toetsbeleid van onze school en voldoet onze huidige toetsing aan dit nieuwe beleid?

Centraal in het onderzoek is het begrip ontwerpprincipes. Wie formuleert dit soort ontwerpprincipes? De schoolleiding kan een aantal betrokken en deskundige docenten uitnodigen om hierover mee te denken. Maar het is ook mogelijk dat docenten deze ontwerpprincipes zelf bepalen. En dan is er ook nog de mogelijkheid om leerlingen mee te laten ontwerpen. Zij zijn bij uitstek ervaringsdeskundigen.

Het belangrijkste uitgangspunt was dat er een soort uniforme kwaliteit moest zijn. Dat uitgangspunt is in het onderzoek onderverdeeld in 38 punten die allemaal te maken hebben met kwaliteit en kwantiteit, met doelstelling, met richting en met reflectie.

Methode en dataverzameling

De onderzoekers hebben diverse betrokkenen gehoord en gebruik gemaakt van enquêtering (in brede zin), interviews (in diepere zin) en literatuuronderzoek. Enquêtering was het instrument waarmee werd gemeten welk scenario het meeste draagvlak heeft. Een checklist voor de secties zou uitwijzen of de bestaande toetsing voldeed aan de nieuwe criteria met betrekking tot kwalitatieve en kwantitatieve toetsing.

De definitieve keuze van het toetsbeleid werd gemaakt door middel van een plenaire vergadering en enquêtering per sectie.

Doel was een transparant en bruikbaar toetsbeleid

In november en december 2009 zijn interviews afgenomen met alle directieleden van het Maaswaal College (Veenseweg). Alle opmerkingen zijn geanalyseerd en vertaald naar ontwerpprincipes. Deze ontwerpprincipes zijn verdeeld in verschillende categorieën, namelijk:

- Doelstelling
- Inhoud toetsen (kwaliteit en kwantiteit)
- Planning
- Gedrag docent mbt toetsing
- Wensen en eisen
- Beoordelen

Willem Booij Liewers, Jeanne Benschop en Bram Verweij

In het voorjaar van 2010 heeft de onderzoeksgroep op de vestiging Veenseweg een enquête aan het docerend personeel voorgelegd (zij die met toetsing te maken hebben). In totaal zijn 46 enquêtes geanalyseerd. Bij de analyse is gekeken naar de totale percentages, de percentages per sectie en per cluster talen, exact en mens & maatschappij.

Over de meeste van de 38 uitgangspunten (ontwerpprincipes), waar de enquête vragen over stelde, bestond in grote mate consensus. Deze uitgangspunten dienen als fundament voor het nieuwe toetsbeleid. Daarnaast wilde het personeel ook bepaalde uitgangspunten extra onderzocht hebben. De discussiepunten dienen als leidraad voor het komende schooljaar (in de vorm van plenaire discussie, studiedagen, etc.)

Het onderzoek is eind schooljaar 2009-2010 afgerond. Dit heeft geleid tot een aanbeveling die de directie in de praktijk wilde invoeren. De directie

maakte daarbij een tweedeling tussen kwantitatieve maatregelen (bijvoorbeeld: hoeveel mag er getoetst worden?) en kwalitatieve maatregelen (bijvoorbeeld: wat is het verschil tussen een havo-toets en een vwo-toets?). De kwantitatieve maatregelen zijn in schooljaar 2010-2011 uitgewerkt. De kwalitatieve eisen zijn tijdens studiedagen in het schooljaar 2010-2011 verder door de secties concreter ingevuld.

Resultaten

De onderzoekers kwamen met het volgende advies voor het toetsbeleid en een aantal discussiepunten:

- 1 Doelstellingen. Een grote meerderheid onderschrijft het doel van toetsing in de onderbouw en de bovenbouw, namelijk om het niveau van de leerling te bepalen en ze voor te bereiden op het centraal schriftelijk examen en de eindtermen. De stelling 'Toetsing is het middel om leergedrag te bevorderen' wordt meegenomen in vervolgonderzoek.
- 2 Kwaliteit. Elke sectie dient inzichtelijk te maken aan welke criteria een havo-leerling en een vwo-leerling moet voldoen.
- 3 Kwantiteit. Met name in de derde klas is het grote aantal toetsen een probleem. Daarover moeten afspraken worden gemaakt. Omdat de in de enquête genoemde aantallen arbitrair waren, zal daarover discussie moeten worden gevoerd. Ook over de aard en wijze van herkansen bestaan verschillende meningen.
- 4 Toetsproces. Voor de drie fases van toetsing (voorbereiding, uitvoering afname toets en reflectie) zijn voor zowel de docent als de leerling uitgangspunten geformuleerd. Een groot deel van de ondervraagden is het eens met een duidelijk plan van toetsing en afronding (PTA), waarin de toetsstof en de wijze van toetsen beschreven zijn. De meningen verschillen wel over het al dan niet ontwikkelen van een PTA voor de onderbouw. Wat betreft reflectie is het voor het leerproces belangrijk dat leerlingen eerder geïnteresseerd zijn in de fouten die ze hebben gemaakt dan in het cijfer.

Onderzoeksgroepen per school in 2011-2012

(Coördinatoren in groen)

Citadel College

Paulien Sigmans, Miesje Engels, Angela Jeuken, Fred van Ewijk, Louise Gommers

- Opzetten tutoring
- Leerlijn onderzoek onderbouw
- Leerlijn onderzoek bovenbouw / onderzoekend leren
- Doorstroom onderbouw – bovenbouw, met name Biologie, Natuurkunde, Scheikunde
- Elektronische leeromgeving
- Profilering
- Taalbeleid

Dominicus College

Simon Feddema, Rachel Crane, Lotte van Dongen, Celine Beijer, Marijke Heymans, Minny Cornielje, Jorike Lammersen

- Effectiviteit van practica bij het onderwijs in exacte vakken
- Didactische werkvormen bij het schrijven in vreemde talen
- Actief grammaticaal denken

Mondial College

Jan Verblakt, Annemarie Mientjes, Joke Offringa, Hans Polman, Theo Reijnen, Nora Vaneker, Pelle Gerrits

- Contextrijk leren
- Activerende didactiek
- Zorg en begeleiding
- Omgaan met verschillen
- Hoogwaardige ICT toepassingen in het onderwijs
- Internationalisering op het vmbo
- Technasium

Maaswaal College

Bram Verweij, Maydy de Jong, Mink Bruijnincx

- Toetsbeleid
- Differentiatie in de klas
- Gebruik van het leerplein
- Rekenvaardigheid
- Projectonderwijs en leerlijn

Notre Dame des Anges

Marian van der Goor, Daniëlle Geenen

- Onderwijs aan leerlingen met autisme in de bovenbouw
- Omgaan met moeilijke onderwijsituaties
- Positive Behaviour Support

Pax Christi College

John van Ijzendoorn, Hedy Jansen, Marjolein Smidt

- Activerende didactiek
- Samenwerkend leren
- Ontwikkeling en waardering van zelfstandigheid

Stedelijk Gymnasium

Wine van Huijzen, Annelies Eisinga, Jan Willem ten Doesschate

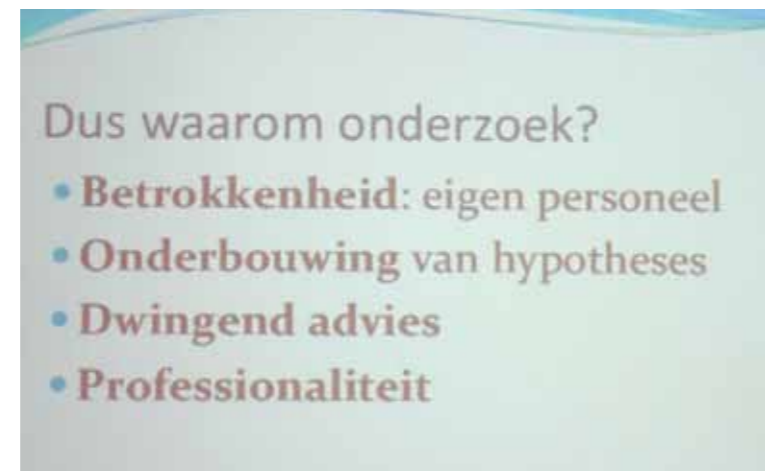
- Werkvorm idioom verwerving klassieke talen
- Werkvorm idioomverwerving Engels
- Beelden van meisjes
- 'Inactieve' leerlingen

Stedelijke Scholengemeenschap

Corné van Kuijk, Gé Verstegen, Erik Peperkamp

- Didactische werkvormen in het Jenaplan onderwijs
- Taalgericht vakonderwijs
- Projecten en profielmiddagen
- Mentoraat
- Opbrengsten
- Differentiatie in de klas naar niveau
- SSGN-boek
- Doorstroom onderbouw - bovenbouw

Is dit onderzoek in gebreke gebleven? Gaandeweg is het onderzoek naar inhoudelijke componenten voor het toetsbeleid getransformeerd naar een draagvlakonderzoek naar wensen en eisen van het personeel. Deze wensen en eisen zijn vertaald naar een conceptadvies dat het discussiestuk vormde voor behandeling van het toetsbeleid in de directie/LMT. Kortom, inhoudelijk valt er zeker een en ander aan te merken op de dekking en gelaagdheid van het onderzoek. Echter, de onderzoeksgroep is van mening dat met name het proces en de betrokkenheid van een groot deel van de schoolorganisatie het grootste winstpunt is van dit onderzoek. Daarom stelt de onderzoeksgroep vast dat ondanks de hiaten en mogelijkheden die niet benut zijn, er wel degelijk sprake is van een geslaagd onderzoek.

Het pleidooi van de onderzoeksgroep bij hun presentatie aan de directie.

Twee stellingen om over na te denken:

- 1) Wanneer een leerling aan het begin van een schooljaar voor een toets een onvoldoende haalt (bijvoorbeeld over 'naamvallen') en deze leerling laat aan het einde van het schooljaar zien dat hij dit inmiddels wel beheerst, moet dit onvoldoende cijfer komen te vervallen.
- 2) Het cijfer dat een leerling voor de laatste proefwerkweek haalt zou enerzijds mee moeten tellen voor de afronding van het schooljaar en anderzijds als begincijfer voor het nieuwe schooljaar.

Onderzoeksproces

Het onderzoek naar toetsbeleid is in september 2010 afgerond. Dit onderzoek was voor de onderzoeksgroep in de eerste plaats een traject van 'learning by doing'. De vooraf geformuleerde stappen in het stappenplan zijn deels uitgevoerd, deels bijgesteld of zelfs deels overgeslagen. De onder-

Over de meeste uitgangspunten bestond in grote mate consensus

zoeksgroep had graag ouders, leerlingen en externe bronnen (andere Alliantiescholen, externe expertise en literatuur) willen gebruiken. Dit is mede door tijdgebrek niet mogelijk gebleken. Het onderzoek is met name intern afgenomen met hulp van Henk Delger.

In de tweede plaats is het onderzoek een organisatorische uitdaging gebleken. Achteraf bezien kan geconcludeerd worden dat de lijn management – Onderwijscommissie – Onderzoeksgroep goed gefunctioneerd heeft. Er is veel contact geweest tussen de verschillende groepen. De erkenning van de onderzoeksgroep binnen deze lijn is een stap in de goede richting waarin het 'onderzoek in de school' een daadwerkelijk functionele plek krijgt.

LIO onderzoeken 2011-2012 door school begeleid

Citadel College

Iris van Wersch
Inge Loevinger
Louise Gommers

Taalbeleid
Studievaardigheden - leren leren
Groei in de school - praktisch en oriënterend

Dominicus College

Nienke Roest

Doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden onderbouw atheneum
Integratie Monnikskap en Dominicus College
Inzetten van films bij standplaatsgebondenheid
Doorlopende leerlijn onderzoeksvaardigheden onderbouw havo
Verslaglegging bij bètavakken

Maaswaal College

Abdullah Özer
Renee Muskens
Erik Horst

De oorzaken van het 'niet-begrijpen'
Reflecteren moet je leren!
Effecten van herhaaldelijk toetsen van basiskennis binnen bepaald thema op niveau van denken
Bijdrage die klassenexperimenten kunnen leveren aan de perceptie van leerlingen op hun eigen leren
ILP: Is leren opgetreden?

Mondial College

Freek de Keyzer

Uitgesproken Engels.
Uitspraakverbetering van de Engelse taal
De kenmerken van het onderwijs in
werkwoordspelling onder de loep
Effect ondersteunende ict-opdrachten op leerbeleving en leerwinst binnen biologies
Stemkastjes
Is activeren ook motiveren?
Als verschillen te verschillend worden, differentiatie in de klas

Nikki Peek

Sanne Knuijman

Bilal Kocaman
Roos Coors
Janneke van de Loop

Notre Dame des Anges

Judith Braam

Praktijkonderzoek naar gebruik van Nieuwe Bijsluiter voor leerlingen met autisme
Gebruik van woordenboeken in de lessen Engels

Pax Christi College

Manou van der Leest

Het virtuele Taaldorp als vervanging van het huidige taaldorp in klas 3
Welbevinden van leerlingen 2h/v naar 3h/v
Problemen bij overgang van 2h naar 3v/t
Gewenste transfer tussen wiskundedomeinen en toegepaste wiskunde bij andere vakken in 2h/v

Thom Klompenhouwer
Rik Sturmans

Politieke burgerschapsvorming in het vmbo
Draagt inductieve vorm van aanbieden leerstof tijdens Scheikundeles bij aan het leerresultaat?

Janneke van den Boomen

Welke kenmerken van leerlingen uit 3havo bepalen hun geschiktheid voor wiskunde D?
Effect woordkennis op hanteren analytische vertaalmethode bij vertaling Latijnse tekst

Martha Noben

Effect woordkennis op hanteren analytische vertaalmethode bij vertaling Latijnse tekst

Danique Trommelen
Dorien Meulendijks

Gespreks- en spreekvaardigheid Duits in bovenbouw h/v
Problematiek bij overgang 3v naar 4v voor het vak Engels, twee methodes vergeleken

Stedelijk Gymnasium

Veerle van Wetering
Luuk Gordeijns

Economisch begrip van krantenartikelen
Les fenêtres de la littérature. Over samenwerking en leesmotivatie

Anniek de Pril

Affectieve doelen als betrokkenheid en bewustwording overbrengen bij leerlingen
Inleving in de Koude oorlog
Leren van het natuurkundepacticum

Stedelijke Scholengemeenschap

Martin Arts
Lisette Frenzt
Tim Verheijen

Differentiëren bij toetsen geschiedenis
Doeltaal voertaal Frans
Succesfactoren voor wiskunde in de bovenbouw

Nawoord

Wie alle artikelen en interviews in deze bundel gelezen heeft, zal het waarschijnlijk met me eens zijn: onderzoek leeft in onze scholen. De extra subsidie om van Opleidingsschool een Academische Opleidingsschool te worden, hebben we de afgelopen twee jaar optimaal benut. De verhalen in de bundel laten resultaten daarvan zien. Enthousiasme, betrokkenheid, ideeën: je vindt ze op elke pagina.

Dit najaar wordt het partnerschap Alliantie VO & Notre Dame opnieuw beoordeeld. In hoeverre voldoen wij al aan de criteria die het Ministerie stelt aan een Academische Opleidingsschool? Ik heb er alle vertrouwen in dat het ons opnieuw lukt om ook de komende vijf jaar voor deze extra subsidie in aanmerking komen, want dit is wat we kunnen laten zien:

- Elke school heeft een onderzoeksgroep, met een eigen onderzoeksbeleid en onderzoeksprogramma,
- elke onderzoeksgroep voert onderzoek uit en begeleidt LIO's bij hun onderzoek,
- de collega's van de lerarenopleidingen ondersteunen elke onderzoeksgroep vakkundig en op maat bij hun onderzoeks- en begeleidingstaken,
- de onderzoekscoördinatoren van de scholen en deskundigen van de opleidingen vormen een Expertisegroep, die een gezamenlijke visie formuleert en werkt aan een gezamenlijk en professioneel onderzoeksprogramma,

- de Expertisegroep stelt elk jaar een activiteitenplan op voor de scholen, waarvan de uitvoering wordt gemonitord en geëvalueerd,
- opleiden, onderzoek en schoolontwikkeling worden steeds meer aan elkaar gekoppeld: zo wordt een leerlijn Onderzoek ontwikkeld en leggen directie en secties hun vragen steeds vaker bij de onderzoeksgroep,
- collega's van de scholen en beide opleidingen werken intensief samen bij professionaliseringsactiviteiten, uitwisselbijeenkomsten, presentaties en publicaties.

Natuurlijk zijn we er nog niet en met alle bezuinigingen is het elk jaar weer een kunst om voldoende collega's en uren in te zetten voor de volgende stap vooruit, maar we zijn heel gemotiveerd, we weten wat we willen en wat daarvoor nodig is. Kwaliteit en duurzaamheid zijn het doel en uit alle initiatieven blijkt: de scholen en de opleidingen willen beslist samen verder. Leve de Academische Opleidingsschool!

Marlies Jansen

Projectleider Academische Opleidingsschool
Alliantie VO & Notre Dame

ACADEMISCHE OPLEIDINGSSCHOOL

Alliantie Voortgezet Onderwijs voor Nijmegen
en het Land van Maas en Waal

ILS Hogeschool Arnhem Nijmegen en Radboud Universiteit

MONDIAL

COLLEGE

Maaswaal College

brengt je verder

Stedelijke Scholengemeenschap Nijmegen
www.wvvo.nl

